

MADŽIDA MAŠIĆ*
(Sarajevo)

KASIDA PERU SARAJEVSKOG PJESNIKA JUSUFA ASIMA

Abstrakt

U bogatoj tradiciji divanske književnosti napisan je veliki broj kasida peru (*ka-side-i kalemiyye*). Riječ je o kasidama čija je tematika “pero”, odnosno ono što ono metonimijski označava, ili pak o kasidama sa redifom “kalem”. U ovom radu predstaviti ćemo “Kalemiyyu” (Kasidu peru) sarajevskog pjesnika Jusufa Asima iz 17. stoljeća, posvećenu njegovu savremeniku, prijatelju i pjesničkom uzoru Sabitu Alauddinu Užičaninu. Pjesništvo Jusufa Asima gotovo je nerasvijetljeno u dosadašnjim proučavanjima književnosti Bosne i Hercegovine na orijentalnim jezicima, stoga će ovaj rad biti među prvima kojima se predstavlja ovaj pjesnik i njegovo djelo.

Ključne riječi: kasida, *ka-side-i kalemiyye*, divanska književnost u BiH, 17. stoljeće, Jusuf Asim, Alauddin Sabit

SARAJEVSKI PJESNIK ASIM I NJEGOVO DJELO

Podaci o životu i djelu Jusufa Čelebija, pjesničkog pseudonima (*mahlas*) Asim, veoma su oskudni. Naime, još uvijek nije poznata godina rođenja ovog pjesnika. Poznato je da se rodio i školovao u Sarajevu, te da je, kako dostupni izvori kažu, radio najprije kao pisar, a potom napredovao do pozicije glavnog sekretara (*baškatiba*) Sarajevskog šerijatskog suda.

* Dr. Madžida Mašić, naučni saradnik, Univerzitet u Sarajevu – Orijentalni institut, email: madzidam@gmail.com.

Umro je u Sarajevu u muharremu 1122/1710. Osim ovih, u izvorima dugo vremena nismo mogli pronaći potpunije podatke o ovom sarajevskom pjesniku. Tek je rad H. Popare ponudio nešto više informacija o životu i karijeri ovog pjesnika. Naime, Popara ga spominje po imenu Jusuf-efendija, sin Mustafa-čelebije, te navodi i da je bio zet nazira Isabegovog vakufa, šejha Mahmud-efendije Karabaša, koji mu je prepustio tu svoju poziciju, o čemu je naknadno dobio berat iz Istanbula. Popara također navodi i da se na osnovu *Popisa sarajevskih kadija* pouzdano može reći da je Jusuf-efendija obavljao najprije dužnost *naiba* (zamjenika), a potom i funkciju vršioca dužnosti sarajevskog munle.¹ Potvrdu ovog značajnog podatka nalazimo i u navodima A. Kadrića.² Kao pjesnik, kako smo već naglasili, Jusuf Čelebi je koristio *mahlas* Asim, te ćemo ga kao takvog i navoditi u nastavku rada.

Divan je jedino Asimovo poznato djelo, na čije je rukopisne primjerke³ prvi ukazao H. Šabanović. Podatke o ovom sarajevskom pjesniku Šabanović preuzima iz tezkira Belīga (*Nuḥbat al-asrār li-zayl-i Zubdat al-aš'ār*) i Šejhija (*Waqāyi' al-fuḍalā'*). Kako navodi, Bašagić je ovog pjesnika "previdio" kod Šejhija i "nije htio da citira i prevodi njegove stihove koje donosi Hammer."⁴ Ipak, sam Bašagić, nakon navođenja osnovnih podataka o životu ovog pjesnika ističe: "Ovaj čas nemam pri ruci ni jednog stiha njegova. Kad sam listao Šeichiju u dvorskoj biblio-

¹ Haso Popara, "Nekoliko novih podataka o službenicima Isa-begova vakufa u Sarajevu krajem 17. i početkom 18. stoljeća", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu* XXXVI, Sarajevo, 2015, 77.

² Adnan Kadrić, "Kulturni život u Visokom u osmanskom periodu: Obrazovanje i pisana riječ: književnost, umjetnost, znanost", u: *Visoko i okolina kroz historiju II: Osmanski period*, Zavičajni muzej Visoko, Visoko, 2021, 136. ("Dozvola koju je sarajevski kadija, naib visočke nahije, izdao za popravku manje crkve u Kraljevoj Sutjesci, datirana je 2. safera 1115/5. juna 1703. godine, što znači da je u to vrijeme bio na službi u Visokom.")

³ Dva se rukopisna primjerka Asimova *Divana* danas čuvaju u istanbulskim rukopisnim kolekcijama: jedan primjerak je u Univerzitetskoj biblioteci / Istanbul Üniversitesi Kütüphanesi, No 70, dok se drugi nalazi u Biblioteci Arheološkog muzeja / Istanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, No 271. Prema Šabanovićevom navodu, primjerak koji se čuva u Univerzitetskoj biblioteci prepisan je iz autorovog koncepta, a primjerak iz kolekcije Arheološkog muzeja je "sadržajem bogatiji i u pogledu pravopisa (imlâ) potpuniji"; prvi je od 2600, a drugi od ukupno 3189 bejtova. Hazim Šabanović, *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima (biobibliografija)*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 411-412.

⁴ H. Šabanović, *Književnost Muslimana BiH...*, 411.

teci, previdio sam ga, a po Hammeru njemački prevod citirati i prevađati mislim da je suvišno.”⁵

Kritičko izdanje Asimova *Divana* objavljeno je 2012. godine.⁶ Osim toga, poznato je i da je u Republici Turskoj odbranjena jedna magistarska teza⁷, a prvi rad kojim se u bosanskohercegovačkoj publicistici predstavlja Asimov *Divan* objavljen je nedavno u časopisu *Pismo*.⁸ Budući da je spomenutim radom predstavljen sadržaj *Divana*, ovdje se nećemo zadržavati na detaljnijem opisu toga Asimova djela, u potpunosti napisanog na osmanskome turskom jeziku.

TRADICIJA PISANJA “KASIDE PERU” U DIVANSKOJ KNJIŽEVNOSTI

U bogatoj tradiciji divanske književnosti kasida je forma koja je, prema Andrews, bila “kvalificirajuća” za ocjenu pjesničkih vještina.⁹ Osim toga, kasida je, kao *pjesma s ciljem* ili *pjesma prigodnica*, mogla osigurati željeni položaj pjesniku, ali istovremeno, ukoliko bi iznevjerila očekivanja, mogla doživotno okončati pjesnikovu karijeru.¹⁰ Svojom studijom o kasidi, Dž. Babović skreće pažnju i na još jedan funkcionalni aspekt ove pjesničke vrste. Naime, kasidom se, kako to autorica ističe, između ostalog i “portretira” figura vladara, odnosno istaknute ličnosti, budući da je “bilo koji oblik vizualizacije vladara, usljed zabrane slikanja likova u islamu, bio isključen.”¹¹

⁵ Safvet-beg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, Svjetlost, Sarajevo, 1986, 168.

⁶ Orhan Kurtoğlu, *Bosnali Âsim Divanı (İnceleme – Tenkitli metin)*, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2012.

⁷ Nur Özyörük, *Bosnali Âsim Divanı'nın tahlili*, neobjavljeni magistarski rad, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi – Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ağustos 2019.

⁸ Madžida Mašić, “Sarajevski pjesnik Jusuf Asim i njegov *Divan*”, *Pismo – Časopis za jezik i književnost*, Godište 19, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 2021, 145-167.

⁹ Walter G. Andrews, “Speaking of power: the ‘Ottoman kaside’”, u: *Qasida Poetry in Islamic Asia and Africa*, volume I: Classical Traditions and Modern Meanings, edited by Stefan Pearl and Christopher Shackle, E. J. Brill, Leiden, New York, Köln, 1996, 284.

¹⁰ *Ibid.*, 297.

¹¹ Dželila Babović, *Kaside bosanskih pjesnika na arapskom jeziku*, Univerzitet u Sarajevu – Orijentalni institut, Posebna izdanja LV, Sarajevo, 2018, 35.

Kada je riječ o kasidama koje u svome naslovu nose riječ “kalemiyye”, može se reći da se u tradiciji divanske književnosti uočava svojevrsan kontinuitet pisanja ove vrste kaside. I ne samo to, pod ovim naslovom susreće se i veliki broj drugih, dužih pjesničkih vrsta, kakve su mesnevije i poslanice (*risāle*). Sve su te književne forme poslužile kako bi autor na određeni način, osim primarne pjesničke namjere, progovorio o svim konotativnim značenjima riječi *kalem/pero* koje nosi značajnu simboliku u ovoj kulturnoj i književnoj tradiciji.

Etimologiju riječi *kalem* (ar. qalam/ قلم) svakako treba povezati i sa kur’anskim narativom¹², jer je, kako to ističe A. Schimmel, prema poslaničkom predanju, budući da je bilo kadro zapisati sve na Ploču, pero prva stvar koju je Bog stvorio.¹³ Osim toga, i jedna kur’anska sura, kako je poznato, nosi ime *al-Qalam* (Pero), što je ne samo onima koji su se bavili tumačenjem Kur’ana već i znalcima u oblasti jezikoslovlja bio impuls za posvećeno bavljenje ovom tematikom. Osim toga, upotreba riječi *kalem* doživjela je svoju punu afirmaciju u formalnom ustrojstvu osmanske birokratske hijerarhije koja je usmjerena u tri pravca, odnosno staleža: *ilmiyye* (intelektualni), *seyfiyye* (vojni) i *kalemiyye* (administrativno-upravni)¹⁴. Sama riječ *kalem*, kako možemo vidjeti na primjeru ovog termina, a kasnije i kroz metonimiju u kasidi, pomjerena je od svog osnovnog značenja i pridodato mu je novo, koje je čini terminološkom odrednicom.¹⁵

Kada je riječ o proznim traktatima koji najčešće nose naslov *Poslanica peru* (*Er-risāletü’l kalemiyye*), oni su uglavnom iz oblasti jezikoslovlja i njihova primarna svrha jeste rasprava o etimologiji ove riječi. Radi se, uglavnom, o jednom vidu stručne literature u formi udžbenika ili priručnika koji su se koristili na određenim nivoima obrazovanja, s ciljem da se s aspekta relevantnih znanja i argumentacije iz oblasti nauke o jeziku protumače i, u krajnjoj liniji, naučnom argumentacijom, koja

¹² “Čitaj, plemenit je Gospodar tvoj, koji poučava peru” (*Kur’an*, 96:3-4)

¹³ Annemarie Schimmel, *Kaligrafija i islamska kultura*, Naučnoistraživački institut “Ibn Sina”, Sarajevo, 2014, 176.

¹⁴ Mehmet İpşirli, “Kalemiye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, 248-249.

¹⁵ Prema opisu znanja i vještina kojima je morao ovladati svaki pisar, İpşirli navodi da je to bilo dobro poznavanje gramatike, bogatog vokabulara, poezije, proze, književnosti općenito, referenci na Kur’an i hadis, navoda, poslovice, različitih terminoloških registara te historije, geografije, prava i dr. Upravo na ovom primjeru uočava se konotativno značenje riječi “pero”. Opširnije: *Historija Osmanske države i civilizacije*, priredio: Ekmeleddin İhsanoğlu, Orijentalni institut u Sarajevu – IRCICA, Sarajevo - Istanbul, 2004, 231.

se oslanja kako na druga djela iz spomenute oblasti tako i na Kur'an i hadis kao stožere ove osebjune kulture, ukaže na značaj ispravnog razumijevanja ovog pojma.

S druge strane, duža i kraća poetska djela koja više pretendiraju da budu umjetnička, i koja na sebi svojstven, drugačiji način reflektiraju fakciju, poput kaside i mesnevije, ovu su leksemu "zaodjenuli" stilskim sredstvom poput metonimije. U tom kontekstu čini nam se važnim pobrojati takva djela: mesnevija Omer Dede Rušenija, sufijskog pjesnika iz 15. stoljeća, *Der Beyan-ı Sıfat-ı Kalem (O pojašnjenju svojstava pera)*, u literaturi poznata i kao *Kalem-nâme*, te kaside značajnijih pjesnika poput Nešatija (*Kalemiyye Der Na't-ı Hazret-i Resûl Aleyhisselâm / Kasida peru o na'tu njegovoj ekselenciji Poslaniku, mir neka je s njim* i *Kalemiyye Der Sitâyîş-i Reîsül-küttâb Hazret-i Şami-zâde / Kasida peru u pohvalu reisul-kuttaba njegove ekselencije Şami-zadea*), Nabija (*Kalemiyye-i Nâbî Efendi Der Sitâyîş-i Sultân Muhammed Hân / Kasida peru Nabi-efendije u pohvalu sultana Muhamed Hana*), Fasih Ahmed Dede, Fuzulija (*Kaside-i Kalemiyye Der Medh-i Mustafa Çelebi / Kasida peru u pohvalu Mustafe Çelebija*), Helakija, Nail-i Kadima (*Der Sitâyîş-i Nihâl-i sebze-zâr-ı siyâdet serv-i cûy-bâr-ı sa'âdet 'umde-i zümre-i evlâd-ı Nebî zübde-i Âl-i Resûl-i 'izz-i serîr-i 'izz ü şerefüñ emîr-i ser-bülendi Hazret-i Sun'î-zâde / U pohvalu pupoljka u voćnjaku gospodstva, obilja rijeke sreće, stožera skupine potomaka Poslanika, iz porodice odabranog Poslanika, poglavara prijestolja i časti njegove ekselencije Sun'î-zadea*), Gülşeni Nazir Ibrahima, Antepli Aynija (sa redifom *seyf ü kalem*, naslova *Kaside Der Sitâyîş-i Hâkân-ı Cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân Tâbe Serâhu / Kasida u pohvalu Sultana Mahmud Hana, hakana što u Džennetu mu je mjesto, neka mu je pokrov kaburski uvijek čist*), te Hikmetî-i Uşşakîja.

Prema navodima E. Şengüla, broj kasida koje tematiziraju pero u divanima različitih pjesnika je 48. Od tog ukupnog broja, 16 kasida je sa nesibom koji tematizira pero, dvije kaside po svojoj su općoj tematici "kalemiyye" (kaside peru), 22 kaside su sa redifom "kalem", dok osam kasida tematizira binarnost "mač i pero" (*seyf ü kalem*).¹⁶

¹⁶ Emin Şengül, *Divan şiirinde kalem*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi (neobjavljeni magistarski rad), Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Hatay, 2019.

Ono što je u kontekstu književnosti Bošnjaka na orijentalnim jezicima naročito vrijedno spomena jeste i to da je autor prve *kalemiyye* u ovoj književnoj tradiciji Hasan Zijai Mostarac.¹⁷

“KASIDA PERU” JUSUFA ASIMA

Ovim radom predstavljamo kasidu koju je sarajevski pjesnik Asim posvetio svome prijatelju, pjesničkom uzoru, Alauddinu Sabitu. Kasida nosi naslov “*Ḳalemiyyetü’l-müzeyyel sitāyiş-i hażret-i Sābit Efendī*” (Proširena kasida peru u pohvalu ekscelencije Sabit-efendije). Ima ukupno 56 bejtova i spjevana je u metru remel (*fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün*). Kako i sam naslov upućuje, kasida je sa *redifom* “*ḳalem*” (pero), što na semantičkoj ravni upućuje na to da je riječ o kasidi posvećenoj čovjeku od pera. Prema općeprihvaćenoj definiciji kaside, poetska namjera (*kasd*) je ono što uslovljava tematiku ove vrste pjesme. Tako na primjeru ove kaside primjećujemo i stilski marker (*redif* “*ḳalem*”) kojim pjesnik direktno upućuje na samu tematiku ove pohvalnice. Naime, njome se hvali Sabit, koji je Asimov ne samo pjesnički, nego i uzor uopće, budući da je u administrativnoj hijerarhiji zauzimao bolji položaj od njega. Brojni epiteti (časť, pronicljivost, onaj što privlači svojim stihovima i sl.) svjedoče o toj Asimovoj zadivljenosti Sabitom koji mu je, kako to navodi Kadrić, za vrijeme službovanja u Sarajevu potpisao potvrdu o znanju (*hüccet-i ma ‘rifet*):

*Dok kadija Bosne bijaše, Sabit-efendija ispisa
Potvrdu o znanju sluge tvojega – potpis stilski pun ukrasa.*¹⁸

Iako se kasida, u kontekstu savremenih pragmatičkih istraživanja, posmatra iz ugla njene ilokucijske funkcije, kao čina kojim pjesnik za uzvrat očekuje određenu nagradu ili kompenzaciju, ova se kasida može posmatrati i kao izraz zahvale prijatelju, uzoru i “mentoru”. Zahvaljivanje se može tumačiti kao “reaktivni govorni čin koji se realizira nakon što je sagovornik učinio / rekao nešto dobro za govornika.”¹⁹

¹⁷ Müberra Gürgendereli, *Hasan Ziyâ’î: Hayatı – Eserleri – Sanatı ve Divanı (İnceleme – Metin)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, 90-91; Alena Čatović, *Hasan Zijaija Mostarac: Divan*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2010, 81-82.

¹⁸ Adnan Kadrić, *Uvod u stilistiku divanske književnosti: Lingvostilistička analiza poezije Sabita Alaudina Bošnjaka*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2015, 329.

¹⁹ Sabina Bakšić, Alena Čatović, *Književna baština Bosne i Hercegovine na osmanskom turskom jeziku: pragmatička dimenzija*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2019, 127.

Dakle, analiza svih lingvostilističkih aspekata kaside pokazat će, u konačnici, koliko je to višeslojan pjesnički izraz u kojem se upotrebom različitih jezičkih i stilskih sredstava reflektira pjesnikov odnos prema društvenim relacijama i okolnostima.

U nastavku predstavljamo “Kasidu peru” sarajevskog pjesnika Asima.

KALEMİYYETÜ’L-MÜZEYYEL SITAYİŞ-İ
HAZRET-İ SĀBİT EFENDİ
fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

- 1 Çıkdı şād nāz ile seyr-i semenistāna kalem
Döndi bir serv-i sehī-ķadd-i hırāmāna kalem
- 2 Var ise bir gülün āşüftesidür şanma şarīr
Başladı bülbül-i şūrīdeveş efgāna kalem
- 3 Mışra’-ı nazm-ı dil-āvīz degül kāğıdda
Sāyeveş şaldı yine ravza-ı ‘irfāna kalem
- 4 Sīm-ten dil-bere teşbīh olunmaz mı hele
Girse ‘izzetle gehī sīm kalem-dāna kalem
- 5 Hep ğazel maṭla’ını ḥaṭṭ-ı şikesteyle yazar
Mā’il olmuş gibi zülfeyn-i perişāna kalem
- 6 La‘l-i dil-berde degüldür ḥaṭ-ı nev aldı midād
Gird-i mühr-i şeref-efzāy-ı Süleymān’a kalem
- 7 Cism-i dil-dādesi nāl olsa ‘aceb mi dönmiş
‘Anberīn cāmelü bir āfet-i devrāna kalem
- 8 Yazmasun ḥāli ruḥ-ı sāde-i cānāna meded
Komasun noķṭayı ḥurşīd-i dıraḥşāna kalem
- 9 Şimdi hep re’y-i dil-ārāyı yazar şafḥalara
‘Āşık olmuş var ise ebrü-yı cānāna kalem
- 10 Şarmaşur şimdi aña müy-miyān-ı dil-bere
Yazduğın bozsa ‘aceb mi varaķ-ı cāna kalem

- 11 Beste-i tār-ı devāt oldı dimeñ düşdi yine
 Kayd-ı zülf ile bün-i çāh-ı zenaḥdāna ḳalem
- 12 Ḳayda girse ne ‘aceb maḥbes-i tārik içre
 Farḫ-ı sevdā ile olmış yine dīvāne ḳalem
- 13 Gizlik-i tīz-i lisānın niçe kaḫ‘ eylesesün
 Söz atar dirler o la‘l-i güher-efşāna ḳalem
- 14 Ḳatı çoḳdan bu cihān içre gezer Hızrāsā
 İrdi zulmetde meger çeşme-i ḥayvāna ḳalem
- 15 Bir kümeyt-i ‘Arabī’dür düşürür şanma şaḳın
 Şeh-süvār-ı hüneri vādi-i ḥirmāna ḳalem
- 16 Ser-firāz olsa n’ola şimdi suḥan-dān içre
 Başladı menḳabet-i midḫat-i saḥbāna ḳalem
- 17 Midḫat-i zātın o saḥbān-ı zamānuñ böyle
 Levḫ-i maḥfūza yazar şimdi fāşihāne ḳalem
- 18 Gerçi mānend-i ḡulām-ı Ḥabeşī şubḫ u mesā
 Ḥidmet itmiş nice yıl ḥusrev-i zī-şāna ḳalem
- 19 Ḳıl ḳadar bozmadı tersīm-i nikāt-ı pākīn
 Ḥayli fermān-ber idi ḥāşılı Ḥassān’a ḳalem
- 20 Līk mollā-yı serāy-ı feraḫ-efzā-āsā
 Ḥaḳ budur irmedi bir merd-i suḥan-dāna ḳalem
- 21 Ḥazret-i Sābit Efendi ki döner destinde
 Şāḫ-ı evrād-ı ter-i ravza-i Rıdvan’a²⁰ ḳalem
- 22 Nazm-ı pür-süzümü şebt itmege āḡāz itse
 Dest-i pākinde dutar şem‘-i fūrüzāne ḳalem
- 23 Şanmañuz şebde şihāb ola debīr-i gerdün
 Zer-i ḥālīşden ider ‘arż aña bir dāne ḳalem

²⁰ Zanimljivo je da na ovom mjestu dolazi do odstupanja u transkribiranju. Harf “ض” se u sistemu transkripcije primijenjenom u Turskoj uglavnom transkribira kao “z”, dok u ovom primjeru uočavamo primjenu klasičnog ZDMG sistema prema kojem se ovaj harf obilježava kao “d”.

- 24 Rīg-i zer dökmede hürşid berāy-ı imzā
Desti ilkā idicek şafha-i burhāna kalem
- 25 Pāyesi çıkısa ‘aceb mi felekü’l-eflāka
Çün ki eş‘arını resm itdi nüh eyvāna kalem
- 26 Tuħfe-i Rūm diyü āb-ı zülāl-ı nazmın
Gönderürse n’ola yārān-ı Şifāhān’a kalem
- 27 Nükte-i nazm-ı dil-āvīzini idrāk ideli
Mu‘terifdür şeref-i fiṭnat-ı insāna kalem
- 28 Kimse inkār idemez rütbe-i ‘ilm ü fażlın
Yazdı zīrā anı bir şāh-ı cihān-bāna kalem
- 29 Şi‘r ü inşası iki çeşme-i ma‘nā ancak
Dest-i pākinde dönerse n’ola mīzāna kalem
- 30 Havz-ı inşādur anuñ muħbiresi dönse n’ola
Āb-ı ma‘nā ile fevvāre-i cūşāna kalem
- 31 Farṭ-ı ān var o kadar şāhid-i nazmında anuñ
Bağ ile’l-ān duyabilmiş midür ol āna [kalem]
- 32 ‘Örfi-i nükte-verā Şā’ib-i rengin-nuzemā
Medhūñi yazmak için gelse de meydāna kalem
- 33 Yazmaya hāşılı biñden birini vaşfuñdan
Rūz u şeb yazsa eger defter ü dīvāna kalem
- 34 Nāv-dān oldu tatalum aña şıgmaz ammā
Ne işlesün söyle yem-i bī-ben-i ‘ummāna kalem
- 35 Şevk ü zevk ile n’ola şafha-i rengin üzere
Bir ğazel eylese imlā yine yārāna kalem
- 36 Muṭṭaşıl olsa rūḥ-ı sāde-i hūbāna kalem
Beñzemez mi hele şāh-ı gül-i ḥandāna kalem
- 37 Dehen-i teng ü leb-i dil-ber-i pür-şīve midür
Yohsa bir noḳta komış la‘l-i Bedehşān’a kalem

- 38 Ğamze-i kâfir ‘alem çekdi cünūd-ı şabra
Şanma peyveste ola zülf-i perişâna kalem
- 39 Ğamzeveş gūşe-i ebrūyı şakınsun dil-ber
Nā-gehān uğramasun gizlik-i bürrāna kalem
- 40 Ne ‘aceb olsa şikeste dil uzatmış dirler
Tîğ-i tîz-i niğeh-i dil-ber-i fettāna kalem
- 41 Yazduğı hep [kim] elif-kāmet-i cānānesidür
Her ne dem alsa ele bu dil-i ferzāne kalem
- 42 Yazmasun şahnelere rîziş-i mey ruşatını
Girmesün vā‘izüñ ibrāmı ile kana kalem
- 43 Kırı da‘vā-yı ğam-ı ‘aşk gelür mi kaleme
N’eyler ağıyār-ı bükā-düşmen-i nā-dāna kalem
- 44 Hün ile yazmağıçün şafha-i ruhsāra ğamuñ
Müje yitmez mi hele ‘Āşım-ı giryāna kalem
- 45 Atsalar çāh-ı devāta n’ola ihvān-ı zamān
Döndi destümde benüm bir meh-i Ken‘ān’a kalem
- 46 Dutmasam ben yıkılırdı o kadar olmışdur
Vaşf-ı şahbā-yı leb-i yār ile mestāne kalem
- 47 Mısra‘-ı nazm-ı terüm şanma harîr-i hüneri
Şimdi endāze ile bey‘ ider ahdāna kalem
- 48 Var iken nazm-ı terüm nāz iderse ne ‘aceb
Şebt-i şi‘r-i kühen-i Tālib ü Selmān’a kalem
- 49 Āşinādur ezelī nükte-verān-ı dehre
Anlara gerçi degüldür yine bîgāne kalem
- 50 N’eyleyin nazm-ı teri çün ki anuñ şebti ile
İtdi maşsüd beni çerh-i bed-iz‘āna kalem
- 51 Kahr-ı dehr ü sitem-i çerhı ne mümkün yazmak
Dide büryāna bükā itmede büryāna kalem

- 52 Bess-i šekvā nice bir cevri-felekden nice bir
Ne kadar eylese irmez yine pāyāna kalem
- 53 Saña lāzım hemān imlā-yı du‘ādur ‘Āşım
Āhdan uğramadın āteş-i sūzāna kalem
- 54 Sūnbül[ī] besmele mi yazıyor destār idüp
Tā ki ‘azm ide temāşā-yı gülistāna kalem
- 55 Müşg-i Rūmī-i ter-i nazm-ı hoşuñ ber-ser idüp
Tā‘n ide şāhçe-i tāze-i reyḥāna kalem
- 56 Şābitü’l-aşl ola Tūbā gibi vaż‘ eyledügüñ
Ravza-i faşl-ı huşūmetde edībāne kalem

PROŠIRENA KASIDA PERU U POHVALU EKSELENCIJE
SABIT-EFENDIJE

- 1 U obilazak bašče jasmına sa stotinama ljepotica izade i pero
Prema jednoj koketnoj ljepotici stasa čempresova okrenulo se pero
- 2 A ruža srdita je, ne misli da to škripa je od pera
Poput slavuja zaljubljenog poče jecati pero
- 3 Jedan polustih na papiru slatkorječiv nije
Opet se poput sjenke u bašči spoznaje zanjih to pero
- 4 Zar se s ljepoticom srebrene puti može porediti
Sve i da časno u mastionicu uroni pero
- 5 Završetak gazela perom slomljenim ono napisat će
Kao da pogelo se prema rasutom uvojku to pero
- 6 Mastilo svježu liniju povuklo je, al’ ne na usnama drage
Na okrugli pečat prečasnoga Sulejmana stavilo je pero
- 7 Da tijelo zaljubljenog zajeca, da li bi okrenulo se
Ka nesreći vremena što zaođjenulo je ambera plašt to pero
- 8 Nek ne piše o mladežu na voljenom licu čistom, avaj
Neka na to blještavo sunce ne spušta tačku pero

- 9 Sada na stranicama uvijek pisat će o pogledu ljepotice
Što na obrve ljepotice ašik osta pero
- 10 Ono će sada ljepotici zaplesti kose
Je li čudno da ono što na papiru duše ti napisa, pokvari pero
- 11 U divit ponovo ono je zaronilo
Poput lanca uvojaka što na dno rupice na bradi upalo je pero
- 12 Ako u lance dospije, nije li čudo, u tamnici puta
Od previše ljubavi poludjelo je pero
- 13 Jezik što britak je poput noža neka toliko ne siječe
Ono što riječi su – kažu, to rubin dragulji su što rasipa ih pero
- 14 Poput Hidra što svijetom višekratnim hodi
Na kraju je u tami česmi života prispjelo to pero
- 15 Nipošto ne misli da konj soja arapskoga to je
Tog jahača vještog u dolini lišenosti zbacit će pero
- 16 Šta bi desilo se sada da govor započne
U pohvalu prijatelja svojih to pero
- 17 Pohvalu te osobe što Sahban je vremena svog
Na Ploči čuvanoj ispisuje sada to rječito pero
- 18 Uistinu ono mladom Abesincu nalikuje
Danonoćno je toliko godina slavnom Husrevu služilo pero
- 19 Isertavanje čistih tački ni za dlaku se pokvarilo nije
Ukratko, toliko fermana ispisalo je Hasanu to pero
- 20 Ali koliko god je mnogo učenih na dvoru radosti
Nisu svi bili kadri stići do onog što lijepo zbori pero
- 21 Kada se okrene u ruci ekscelencije Sabit-efendije
Sultan svježeg perivoja Ridvana postat će pero
- 22 Kada započne svoj govor zapisujući stihove oštromne
K'o luču svjetlosti u ruci svojoj čistoj drži pero
- 23 Ne mislite da to pisar neba u noći iskri
Iz čistoga zlata sjeme prosipa to pero

- 24 U prosipanju prašine pješčane potpis je sunčev
Stranice je pečat ono mjesto gdje ruka spusti pero
- 25 Što stekao je položaj, zar čudno je, u svodu nebeskome
Jer stihove njegove na devet dvoraca oslikalo je pero
- 26 Tvoji su stihovi poput vode čiste poklon Rumu cijelom
Šta zbit će se ako ljepoticama isfahanskim taj dar pošalje pero
- 27 Otkako je spoznalo tananosti ljupkog stiha
Mudrom i časnom čovjeku to priznat će pero
- 28 Niko ti poreći ne može stepen učenosti i vrlinu
Jer na krovu svijeta carskoga napisalo je to pero
- 29 Jer pjesme i proza dvije su česme značenja
Šta će pretegnuti kad u ruci tvojoj nađe se pero
- 30 Njegov vjesnik je šadrvan proze
Pa šta i ako se u razigranu fontanu s vodom značenja pretvori pero
- 31 Toliko je privlačnosti i ljepote u stihovima njegovim
Vidi je li to moglo osjetiti pero
- 32 Urfi rječiti, Saib - prvak stihova ukrašenih
Da pohvalu napišu tebi, pojavilo se pero
- 33 U defter i divan bi stalo kad bi o svakom svojstvu tvom
Dan i noć pisalo pero
- 34 Prihvatimo da on to primiti ne može, neznalica postao je
Okeanu gdje more je bez plodova reci - šta može učiniti pero
- 35 Da sa radošću i užitkom za dragu jedan gazel spjeva
Po ukrašenoj stranici da piše - pero
- 36 I da vezano je za voljenu čista duha
Zar nalik caru ruža nasmijanih nije postalo pero
- 37 Nije li to ljepotica sa usnama malenim
Ili je to na rubin bedahšanski tačku stavilo pero
- 38 Strijela neprijateljska prema vojsci strpljivosti odapeta je
Ne misli da solufu zamršenom uvijek to bit će pero

- 39 Nek se draga sačuva od oštrog pogleda ispod obrva
Da na oštru perorezu iznenada ne skonča pero
- 40 Zar čudo je što kažu da srce žali se
Privlačnoj dragani s pogledom sabljom oštrom, srce svoje dalo je pero
- 41 Sve što napiše, to voljena je stasa elifova
Kad god ovo učeno srce prihvati pero
- 42 Da vino se prosipa dozvolu nek ne napiše
Nek vaiz to ne dozvoli pero
- 43 Da li će žalopojku zbog ljubavi tužne čuti pero
Suparnicima uplakanim, neprijateljima što neznalice su - šta da učini pero
- 44 Da po licu krvlju piše trepavica
Zar Asimu uplakanom nije dosta pero
- 45 I da u bunar divita braća vremena bace ga
Prema mjesecu Ken'ana u ruci bi mi se okrenulo pero
- 46 Da ga ja ne pridržim, opis voljene bi pokvarilo
Toliko se usnama drage opilo pero
- 47 Ne misli da moj svježi stih svila je umijeća
Sada će prijateljima to za neki iznos prodati pero
- 48 Dok je mojih pjesama novih zar čudo je što oklijeva
Da pjesme drevne Taliba i Selmana zapiše pero
- 49 Od iskona ono poznaje rječite /pjesnike vremena/
A uistinu ni njima nije nepoznato pero
- 50 Šta da činite kad je zapisom mog stiha svježeg
zavisti zle kobi mene izložilo pero
- 51 Je li moguće pisati o silnim mučenjima kobi
Oko sagori suzu ne pustivši, u prah ga stvori pero
- 52 Koliko samo svima se žali, koliko li je mučenja od sudbine
Koliko god to da čini, prah pod nogama ti nije pero
- 53 Asime, od uzdaha užarenoj vatri nisi se približio
Tebi odmah treba dovu ispisati pero

- 54 Je l' bismillu u sumbuli²¹ ispisuje, da harfove u saruk zavije
Sve dok žarko žudi da mu ružičnjake pogledom miluje - pero.
- 55 Svježina mošusna prijaznosti tvoga stiha osjeća se
Nek posrami svježu grančicu bosiljka pero
- 56 Neka bude čvrstog temelja, poput Tuba drveta neka stoji / Ko Tuba drvo
uspravan, Sabit neka je
U nemilosti te bašče je prosvijećeno pero.

ANALIZA KASIDE

Svaku kasidu čini nekoliko obaveznih dijelova: *tešbib ili nesib* (uvodni lirski preludij), *giriz-gāh* (prelaz), *temedduh / medhiyye* (pohvala ličnosti kojoj je namijenjena kasida), *tegazzul* (lirski najizraženiji dio, na što upućuje i etimologija riječi), *fahriyya* (samopohvala) i *du'a*.

Nesib ili *tešbib* je uvodni dio kaside, i njega čini prvih 15–20 bejtova. U ovom dijelu kaside dominiraju opisi (prirode, godišnjih doba, praznika i sl.) i zbog toga on predstavlja jaku poziciju iz aspekta poetske deskripcije.²² Upravo su prema uvodu kaside često dobivale ime (*bahariyye* – kasida posvećena opisu proljeća, *šitāiyye* – kasida posvećena opisu zime, *ramazaniyye* – kasida posvećena opisu ramazana i sl.) *Nesib* u ovoj kasidi sadrži osam bejtova, koji obiluju općim opisima ružičnjaka. Nakon toga slijedi drugi dio kaside, *giriz-gāh* ili *giriz* koji predstavlja svojevrsni prelaz između uvodnog dijela i *medhiyye* (pohvale osobi kojoj je posvećena) i sastoji se od jednog ili nekoliko bejtova. “U ovom dijelu kaside pjesnici su nastojali naći prikladne, britke riječi kojima bi započeli pohvalu svog potencijalnog mecene.”²³ Na primjeru ove kaside uočavamo da su to bejtovi 9–12, u kojima pjesnik nagovještava o čemu, odnosno o kome će pjevati u centralnom dijelu svoje pohvalnice.

Pohvale obiluju stilskim figurama kojima se i postiže željeni efekat prenaplašenosti osobina hvaljene osobe. U tom smislu, hiperbolizacija izraza je osnovni stilski postupak kojem pjesnik pribjegava u ovom dijelu kaside. “Glavna osobitost takvih vrsta hipotipoza na figurativnom planu jeste prenaplašena upotreba poređenja i ‘slika nedostižnosti’:

²¹ Sumbuli – kaligrafsko pismo koje je uveo kaligraf Arif Hikmet-efendi.

²² A. Kadrić, *Uvod u stilistiku...*, 313.

²³ S. Bakšić, A. Čatović, *Književna baština Bosne i Hercegovine...*, 44.

gotovo sve se poredi sa zvijezdama, suncem, mjesecom, draguljem, velikim junacima u povijesti itd.”²⁴

Ovaj dio kaside je obično i najduži u odnosu na druge dijelove. Asimova pohvala Sabita u ovoj kasidi obuhvata bejtove 13–34. Kako smo već prethodno naglasili, s namjerom da Sabita pozicionira među najvještije i najcjenjenije pjesnike, pjesnik u ovom dijelu kaside referira na velikane pjesništva ovog kulturno-civilizacijskog kruga (Saiba, Urfija, Taliba, Sahbana), čime se Asim deklarira kao pripadnik ove književne tradicije i tematizira je u svojim stihovima. Osim toga, njegovo viđenje, odnosno njegov stav spram ovih pjesnika i njihovih vrlina, u velikoj mjeri može rasvijetliti i autorovu poetiku. Kada je riječ o Sabitovoj poeziji, osobine koje Asim naročito naglašava su upravo ono što je Sabita učinilo uzorom mnogim pjesnicima – inovativnost izraza i novi stil koji je, budući da su ga mnogi pjesnici počeli slijediti, u literaturi poznat i kao tzv. *tarz-ı sâbitâne* (sabitovski stil). O prihvaćenosti Sabitove poezije u širem krugu recipijenata govori i Asim u polustihovima (*Tvoji su stihovi poput vode čiste što poklon su Rumu cijelom, ili Toliko je vremena, toliko svjedoka stihovima njegovim*).

Njegovi stihovi nisu samo “sjeme zlata” već i oštroumni, ali i pitki, čisti i tečni poput čiste vode (*Tvoji su stihovi poput vode čiste*), oni su “luča svjetlosti” i “zlatno sjeme”. Asim ističe Sabitovu učenost i, s obzirom na takav intelektualni profil on je, prema Asimu, podjednako dobar i u pisanju proze i poezije:

*Jer pjesme i proza dvije su česme značenja
Šta će pretegnuti kad u ruci tvojoj nađe se pero*

*Njegov vijesnik je šadrvan proze
Pa šta i ako se u razigranu fontanu s vodom značenja pretvori pero (29–30)*

Tegazzul je, poput giriza, prelazni dio kaside, kako i sama etimologija riječi upućuje, spjevan u stilu gazela. To je i lirski najizražajniji dio kaside. *Tegazzul* u ovoj kasidi čine bejtovi 35–43 i tematikom podsjećaju na gazel unutar kaside.

Nakon ovog dijela pjesnik obično prelazi na pohvalu sebe (*fahriyye*), koristeći se pri tome hiperbolom te drugim pjesničkim sredstvima kojima ističe svoju izvrsnost ili umijeće. U devet bejtova (44–52) pjesnik referira na svoje pjesničko umijeće, naglašavajući privlačnost svojih “svježih stihova”.

²⁴ A. Kadrić, *Uvod u stilistiku...*, 238.

Posljednji dio kaside je dova (du'ā) u kojoj se pjesnik obraća Bogu sa molbama i željama za dobrobit osobe kojoj posvećuje kasidu. To su pretposljednja tri bejta ove kaside (53–55):

*Asime, tebi odmah treba dovu izgovoriti
Ni želju ne izusti, a u vatri je sagori pero*

Makta-bejt, odnosno posljednji bejt kaside je nositelj poruke. To je ujedno i Asimova dova za Sabita:

*Neka bude čvrstog temelja, poput Tuba drveta neka stoji
u nemilosti te bašče je prosvijećeno pero.*

U ovom se dijelu uočava igra riječi sa korijenom *ḡ-b-t* (Sabit, ali i čvrst). Navedeni se bejt stoga može prevesti i na sljedeći način:

*K'o Tuba drvo uspravan, Sabit neka je
U nemilosti te bašče je prosvijećeno pero.*

Važno je napomenuti da svi ovi obavezni dijelovi kaside podrazumijevaju i određeni manir, odnosno stil pisanja, što za neupućene može ostaviti dojam da je kasida tematski neujednačena ili neusklađena poetska vrsta. Međutim, prema Kadriću, “onome koji poznaje strukturu kaside, ta poetska vrsta predstavlja ispit na kome pjesnik može pokazati vrhunsko umijeće poetskog izražavanja, u skladu sa hijerarhijski ustrojnim stilskim pravilima pisanja takve vrste pjesme u divanskoj poeziji.”²⁵

Savremeni pristupi izučavanju klasičnih tekstova, naročito divanske književnosti, usmjereni su ka samom tekstu. Širok je spektar takvih metoda, od metoda lingvostilističke analize, preko stilističke, te u posljednje vrijeme naročito zastupljene transtekstualne analize. Ono što je potonja metoda izrodila jeste analiza onih dijelova teksta u kojima pjesnik referira na druge tekstove, značajne ličnosti, pa čak i na samog sebe. Pored toga što je svako od navedenih poglavlja kaside tematski “predodređeno”, u analizi svakog od tih poglavlja naročito su interesantni autoreferencijalni bejtovi.

Kada je riječ o poetičkoj autoreferencijalnosti (dijelovima u kojima pjesnik referira na svoje pjesništvo i svoju “autorsku ličnost”, te na druge pjesnike), nju prepoznajemo najviše u *fahriyyi* (samopohvali) i *medhiyyi*.

Konkretno, na primjeru ove kalemije možemo odrediti i Asimovo pozicioniranje sebe u hijerarhiji na čijem je čelu njegov pjesnički uzor, pjesnik Sabit. Ključni dio kaside, *medhiyye*, posvećen Sabitu, prepun je

²⁵ A. Kadrić, *Uvod u stilistiku...*, 312.

autoreferencijalnih osvrtu i govori nam mnogo o pjesnikovom viđenju Sabita, njegove učenosti i pjesništva.

*Jezik što britak je poput noža neka toliko ne siječe
Ono što riječi su – kažu, to rubin dragulji su što rasipa ih pero*

*Poput Hidra što svijetom višekratnim hodi
Na kraju je u tami česmi života prispjelo to pero*

...

*Pohvalu te osobe što Sahban je vremena svog
Na Ploči čuvanoj ispisuje sada to rječito pero*

...

*Iscrtavanje čistih tački ni za dlaku se pokvarilo nije
Ukratko, toliko fermana ispisalo je Hasanu to pero*

...

*Kada se okrene u ruci ekselencije Sabit-efendije
Sultan svježeg perivoja Ridvana postat će pero*

...

*Urfi rječiti, Saib - prvak stihova ukrašenih
Da pohvalu napišu tebi, pojavilo se pero*

*U defter i divan bi stalo kad bi o svakom svojstvu tvom
Dan i noć pisalo pero*

U dijelu kaside kojim pjesnik hvali sebe (*medhiyye*) susrećemo primjere poetičke autoreferencijalnosti. Kako uočavamo, Asim svoje stihove naziva “svježima”, novima, a njegov stih, zahvaljujući inovativnosti, izaziva zavist, kako i sam pjesnik navodi:

*Dok je mojih pjesama novih zar čudo je što oklijeva
Da pjesme drevne Taliba i Selmana zapiše pero*

*Od iskona ono poznaje rječite /pjesnike vremena/
A uistinu ni njima nije nepoznato pero*

*Šta da činite kad je zapisom mog stiha svježeg
zavisti zle kobi mene izložilo pero (48–50)*

Iako je riječ o konvencionalnoj epohi u kojoj je bogata pjesnička tradicija neprikosnoven uzor, stihovi koji bi se izrekli na nov način kroz nove pjesničke slike bili su naročito cijenjeni.²⁶ U tom smislu, Asim želi istaknuti da su to i njegovi stihovi.

Zanimljivo je da se u navedenim stihovima pjesnik deklarira kao pripadnik vladajuće, konvencionalne poetike i da svojim pjesništvom nastavlja tradiciju velikih pjesnika poput Taliba i Selmana.

²⁶ S. Bakšić, A. Čatović, *Književna baština Bosne i Hercegovine...*, 112.

Posljednji dio kaside je dova koju Asim čini za sebe i za Sabita. Ovaj je dio kaside naročito zanimljiv za analizu govornih činova u divanskoj poeziji. Naime, kako to Bakšić i Čatović ističu, dove su “čin zbog svoje magične moći koju dobivaju od Onostranog, a kako se u njima moli za dobrobit primatelja poruke, mogu se... smatrati i strategijom pozitivne učtivosti.”²⁷ Metaforom Tuba drveta koje je stameno, uspravno, pjesnik upućuje molbu Bogu da i Sabita učini takvim, naročito uzevši u obzir činjenicu da je u sredini u kojoj živi i radi, pa i piše, prisutno mnogo nedobronamjernih i zavidnih osoba.

Najfrekventnije stilske figure

Osmanska stilistika u klasifikaciji pjesničkih ukrasa razlikuje tri vrste stilskih figura: tropi ili figure u užem smislu (meczazlar); figure značenja (anlamla ilgili sanatlar); figure riječi/govora (sözle ilgili sanatlar). Ova klasifikacija upućuje na postojanje drugačije klasifikacije stilskih figura u odnosu na općeprihvaćenu klasifikaciju koju nudi zapadnoevropska stilistika, koja podrazumijeva podjelu na fonetsko-fonološke, sintaksičke i semantičke figure.

Poređenjem ove dvije vrste pristupa klasifikaciji stilskih figura uočili smo da, uprkos brojnim razlikama u klasifikaciji stilskih figura, oba ova koncepta na isti način pristupaju klasifikaciji tropa.

Analiza stilskih figura kao “mikrostruktura stila” predstavlja jedan od najvažnijih aspekata proučavanja stila kao segmenta poetike određenog pjesnika ili stilske epohe. Figure se, prema Katnić-Bakaršić, uočavaju “na onim mjestima u tekstu na kojima opažamo diskurs kao takav, na kojima diskurs skreće pažnju na sebe.”²⁸ Dalje, one su i konvencionalna jezička sredstva za stvaranje začudnosti, a figurativni izraz rezultat je izbora između neutralnog i markiranog izraza.²⁹

Prvoj kategoriji figura (meczazlar) pripadaju: teşbih (poređenje), istiare (metafora), mecaz-i mürsel (metonimija), kinaye (alegorija), ta‘riz (figura aluzivnog prigovora), teşhis ve intak (personifikacija).

²⁷ Ibid., 54.

²⁸ Marina Katnić-Bakaršić, *Stilistika*, Ljiljan, Sarajevo, 2001, 304.

²⁹ Pavao Pavličić, “Stih i figure”, u: *Tropi i figure*, ur. Živa Benčić, Dunja Fališevac, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1995, 346.

Poređenja se u ovoj kasidi realiziraju referiranjem na ličnosti iz arapske i perzijske tradicije koje su se isticale po rječitosti, odnosno pjesništvu.

*Pohvalu te osobe što Sahban je vremena svog
Na Ploči čuvanoj ispisuje sada to rječito pero (17)*

Poznato je da je Sahban Vail el-Bahili bio prvak rječitosti kako u predislamsko arabljansko doba (doba džahilijeta) tako i za vrijeme Poslanikova, a. s., života. Bio je primjer najboljeg govornika, vaiza, ukratko, prvak rječitosti (belâga i fesâha).³⁰

S druge strane, pero (odnosno Sabit, hvaljena ličnost) poredi se sa najznačajnijim pjesnicima koji su pisali na perzijskom jeziku. Jedan od tih pjesnika je Saib, azeri pjesnik iz 17. stoljeća koji je pisao na perzijskom jeziku i koji se smatra začetnikom tzv. *indijskog stila (sebk-i hindi)* u osmanskoj književnosti.

Drugi pjesnik s kojim je izvršeno poređenje po kvalitetu je Urfi, perzijski pjesnik iz 16. stoljeća.

*Urfi rječiti, Saib - prvak stihova ukrašenih
Da pohvalu napišu tebi, pojavilo se pero (32)*³¹

Ako ovaj bejt analiziramo s aspekta stilskih figura i tropa, možemo uočiti istovremeno prisustvo metonimije – leksema “pero”, te poređenja. U ovom slučaju se poređenjem iskazuje superiornost pera, odnosno Sabita, s jedne strane, te inferiornost dva perzijska pjesnika, s druge strane. Ovo se poređenje, kao i poređenje u gornjem primjeru, oslanja na kolektivnu memoriju, bogato kulturno-civilizacijsko naslijeđe.

Kao što se može vidjeti, pjesnik cilja na određene osobine koje hvali u svojim stihovima, koristeći se dominantno epitetima i hiperbolom.

Osim referiranja na pjesnike, Asim referira i na dvije značajne ličnosti iz arapske i perzijske tradicije, Husreva i Hasan ibn Sabita, kako se može uočiti u narednim bejtovima. Poređenja uglednika sa historijskim ličnostima dominantna su odlika *medhiyye*.

³⁰ Sahbanu Vail ili Sahban b. Züfer b. İyas el-Vaili el-Bahili (u. 674). V. “Sahbân el-Vâilî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 35, 511-512.

³¹ Aludirajući na ova dva perzijska pjesnika, “u paru”, baš kao i u Asimovoj kasidi, zanimljivo je, pribjegava i Ahmed Hatem Bjelopoljak u jednom bejtu svoga gazela: *On je poput Urfija, po prirodi Selim našeg vremena
Poezija mu iskričava kao Šefketova, a osjećajnost Saibova.*
(Citirano prema: S. Bakšić, A. Čatović, *Književna baština Bosne i Hercegovine...*, 126.) Razlog tome vjerovatno leži u činjenici da su oba pjesnika inicijatori indijskog stila u perzijskoj književnosti.

*Uistinu ono mladom Abesincu nalikuje
Danonoćno je toliko godina slavnom Husrevu služilo pero
Isctavanje čistih tački ni za dlaku se pokvarilo nije
Ukratko, toliko fermama ispisalo je Hasanu to pero*

Kada je riječ o figurama riječi / govora, u 22. bejtu uočavamo etimološku figuru, odnosno poetsku etimologiju, kao jedan od podtipova ove figure. Riječ je, naime, o sintaktičkom povezivanju riječi koje se zbog stvarnog ili prividno istog porijekla glasovno podudaraju.³²

*Nazm-ı pür sūzını sebt itmege āğaz itse
Dest-i pākinde dutar şem ‘-i fūrüzāne kalem*

*Kada započne svoj govor zapisujući svoje oštroumne stihove
K’o luču svjetlosti u ruci svojoj čistoj drži pero*

Korijen imenice Sabit prepoznajemo i u glagolu “sebt itmek” koji u ovom kontekstu ima značenje “zapisati, zabilježiti”.

I u posljednjem bejtu kaside uočavamo istu stilsku figuru, ali je značenje riječi “sabit” – čvrst (konstrukcija sābitü’l-aşl doslovno se može prevesti kao “čvrst, postojan temelj”):

*Sābitü’l-aşl ola Tūbā gibi vaż ‘eyledügün
Ravza-i faşl-ı huşümetde edībāne kalem*

*Neka bude čvrstog temelja, poput Tuba drveta neka stoji
U nemilosti te bašče je prosvijećeno pero.*

odnosno:

*K’o Tuba drvo uspravan, Sabit neka je
U nemilosti te bašče je prosvijećeno pero.*

U bejtu koji je nosilac poruke cijele kaside ne nalazimo Asimov mahlas, već se njime aludira na adresata, onoga kome je kasida i posvećena. Sintagma “Sābitü’l-aşl ola” / “neka bude čvrstog temelja” ujedno je i dova, želja koju pjesnik izriče Sabitu, koji se našao u nemilosti sredine, kako je već i poznato iz pjesnikove biografije i onoga što je o svome nezavidnom položaju i sam govorio u svojim stihovima.

Hiperbola predstavlja naglašavanje određene ideje, emocije ili obavijesti pretjerivanjem, “koje ističe afektivni odnos govornika spram predmeta govora.³³ Osmanska stilistika hiperbolu ne ubraja u trope, već u semantičke figure, a označava je terminom *mübalaga*.

³² Krešimir Bagić, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012, 116-118.

³³ Ibid., 140.

Hiperbolu u pohvalu Sabitovog pjesništva vidimo na primjeru 25. bejta:

*Što stekao je položaj, zar čudno je, svih nebesa
Jer njegove stihove na devet dvoraca oslikalo je pero.*

Istu stilsku figuru susrećemo i u 28. bejtu:

*Niko ti poreći ne može stepen učenosti i vrlinu
jer na krovu svijeta carskoga napisalo je to pero.*

Hiperbola je, čini se, jedina i dostatna da pjesnik njome izrazi svoje divljenje Sabitovoj učenosti i njegovoj popularnosti.

Pero od personifikacije ka metonimiji

Kako smo već prethodno obrazložili, riječ “kalem” postala je terminološka odrednica jednog od tri staleža u sistemu osmanske birokratije. Osim toga, na primjeru ove kaside, odrednica “kalem” upućuje na kadijski status i onoga ko piše i onoga kome se piše. To se, kako se može uočiti, u poeziji realizira upotrebom stilskih sredstava. Pjesnik Asim je tako pribjegao upotrebi dva tropa, metonimije i personifikacije, koji na različitim razinama interpretacije uspješno artikuliraju pjesnikovu namjenu da svojom pohvalnicom referira na višeznačnost lekseme “kalem”.

Metonimija (ili: *mecaz-i mürsel*) se, u kontekstu stilistike divanske književnosti, ubraja među semantičke stilske figure³⁴, dok je stilistika zapadne provenijencije determinira kao trop. U suštini, riječ je o stilskom postupku “zamjenjivanja jedne riječi drugom na temelju njihove logičke bliskosti, vremenske ili prostorne povezanosti”, a riječ se koristi “za označavanje predmeta ili svojstava koji se nalaze u egzistencijalnoj vezi sa njenim uobičajenim referentom.”³⁵ Osmanska stilistika ovaj trop naziva *mecaz-i mürsel*, nazivom preuzetim iz arapske stilistike (al-mağāz al-mursal – tzv. “odriješeni trop, razaslani trop”³⁶). Sinegdoha kao podvrsta metonimije je prilično zastupljena u divanskoj književnosti, kao metonimija realizirana na osnovu kvantiteta, odnosno “figura reprezentacije u kojoj dio predstavlja cjelinu, jedinka vrstu i obrnuto.”³⁷

³⁴ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009, 415.

³⁵ K. Bagić, *Rječnik stilskih figura*, 199.

³⁶ Detaljnije u: Munir Mujić, *Tropi i figure u arapskoj stilistici*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2011, 105.

³⁷ A. Kadrić, *Uvod u stilistiku divanske književnosti...*, 290.

Dakle, na primjeru ove kaside, “kalem” je metonimija za kadijski stalež, stalež obrazovanih ljudi koji su zauzimali važno mjesto u društvenoj hijerarhiji. Dvostruka usmjerenost ove metonimije najbolje se prepoznaje i u dijelu *medhiyye* u kojem pjesnik izražava pohvalu Sabitu, ali u dijelu kaside u kojem pjesnik izražava pohvalu svome pjesničkom umijeću (*fahriyye*). Tako su ovom metonimijom obuhvaćeni i adresat i adresant.

S druge strane, “kalem” se može posmatrati i kao personifikacija. Naime, budući da je riječ o podvrsti metafore kojom se neživim stvarima ili predmetima pripisuju osobine živih bića, u ovom slučaju možemo govoriti i o ovom tropu. Osmanska stilistika ovaj trop imenuje terminom *teşhis*. Ovom se tropu u osmanskoj stilistici pridružuje i *intak* – pripisivanje govora neživim bićima i pojavama. Kako se uočava u kasidi predstavljenoj ovim radom, pero je subjekt cijele kaside. Kao takvo, ono je pokretač cjelokupne radnje kaside, u svim njenim segmentima, dakle, ono izriče pohvalu Sabitu.

ZAKLJUČAK

Na osnovu analize *Kaside peru* može se uočiti da ona svojom formom ne odstupa od poetičkih normi klasične književnosti na osmanskom jeziku. Ona sadrži uvodni dio (nesib) u kojem pjesnik nudi uopćene opise, potom slijedi dio u kojem se hvali osoba (u ovom slučaju Sabit), te dio u kojem pjesnik hvali sebe i svoje stihove. Na kraju je dova, koju pjesnik upućuje Bogu za svoju i Sabitovu dobrobit. Kada je riječ o redif-rimi, ona je prisutna kroz cijelu kasidu i izražena je leksemom “kalem” (pero). Ova leksema ima dvostruku ulogu, na dva plana: na nivou formalnog ustrojstva stiha redif je element koji uvjetuje i strukturiranje pjesme u cjelini (a ne samo strukturiranje rime), dok na drugom, semantičkom planu, ova leksema predstavlja metonimiju koja, zahvaljujući ponavljanju na kraju svakog bejta, funkcionira na planu cijele kaside. U isto vrijeme, na sintaktičkom planu, ovaj redif funkcionira i kao subjekt cijele kaside, pokretač radnje u svim tematski zasebnim dijelovima kaside. To ga čini integrirajućim faktorom, zahvaljujući kojem cijela kasida funkcionira neprikosnoveno, kako na formalnom tako i na semantičkom planu.

Kako je za analizu kaside najprijemčiviji pristup iz ugla autoreferencijalnosti kao postupka kojim se tematizira literarnost djela, ali i književna tradicija kojoj pjesnik pripada i poetika prema kojoj se orijentira, u ovom smo radu analizirali autoreferencijalne dijelove (*medhiyye* i *fahriyye*), a

s ciljem pozicioniranja i kontekstualiziranja društvenih i personalnih odnosa između dva pjesnika u 17. stoljeću, koji su istovremeno obnašali značajne funkcije na različitim instancama vlasti i, poznato je, privatno bili bliski prijatelji. U tom smislu, analiza ovih dijelova kaside pokazala je da je pjesniku Sabit Alauddin bio i pjesnički i intelektualni uzor i podrška. Osim toga, pjesnik uspješnim poređenjima pozicionira Sabitovo pjesništvo, koje je prema njegovom mišljenju superiornije u odnosu i na najafirmiranije perzijske pjesnike, poput Urfija Širazija i Saiba.

Iz svega navedenog vidi se da kasida poštuje sve formalne i stilske pretpostavke koje su postavljene pred pjesnika. Dodatnu vrijednost ove kaside predstavlja činjenica da je ona svojevrstni *homage* dvojici pjesnika sa ovih prostora koji su, ne samo kao pjesnici već i kao lokalni uglednici, ostavili značajnog traga u historiji Bosne i Sarajeva.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI

Objavljeni izvori:

Orhan Kurtoğlu, *Bosnali Âsım Divanı (İnceleme – Tenkitli metin)*, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2012.

LITERATURA

Andrews, Walter G., "Speaking of power: the 'Ottoman kaside'", u: *Qasida Poetry in Islamic Asia and Africa*, volume I: Classical Traditions and Modern Meanings, edited by Stefan Pearl and Christopher Shackle, E. J. Brill, Leiden, New York, Köln, 1996, 281-300.

Babović, Dželila, *Kaside bosanskih pjesnika na arapskom jeziku*, Univerzitet u Sarajevu – Orijentalni institut, Posebna izdanja LV, Sarajevo, 2018.

Bagić, Krešimir, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012.

Bakšić, Sabina; Čatović, Alena, *Književna baština Bosne i Hercegovine na osmanskom turskom jeziku: pragmatička dimenzija*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2019.

Bašagić, Safvet-beg, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, Svjetlost, Sarajevo, 1986.

- Dilçin, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.
- Historija Osmanske države i civilizacije*, priredio: Ekmeleddin İhsanoğlu, Orijentalni institut u Sarajevu – IRCICA, Sarajevo – Istanbul, 2004.
- İpşirli, Mehmet, “Kalemiye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, 248-249.
- Kadrić, Adnan, *Uvod u stilistiku divanske književnosti: Lingvostilistička analiza poezije Sabita Alaudina Bošnjaka*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2015.
- Kadrić, Adnan, “Kulturni život u Visokom u osmanskome periodu: Obrazovanje i pisana riječ: književnost, umjetnost, znanost”, u: *Visoko i okolina kroz historiju II: Osmanski period*, Zavičajni muzej Visoko, Visoko, 2021.
- Katnić-Bakaršić, Marina, *Stilistika*, Ljiljan, Sarajevo, 2001.
- Mašić, Madžida, “Sarajevski pjesnik Jusuf Asim i njegov *Divan*”, *Pismo – Časopis za jezik i književnost*, 19, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 2021, 145-167.
- Mujić, Munir, *Tropi i figure u arapskoj stilistici*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2011.
- Pavličić, Pavao, “Stih i figure”, u: *Tropi i figure*, ur. Živa Benčić, Dunja Fališevac, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1995, 345-383.
- Popara, Haso, “Nekoliko novih podataka o službenicima Isa-begova vakufa u Sarajevu krajem 17. i početkom 18. stoljeća”, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu*, XXXVI, Sarajevo, 2015, 63-80.
- Schimmel, Annemarie, *Kaligrafija i islamska kultura*, Naučnoistraživački institut “Ibn Sina”, Sarajevo, 2014.
- Šabanović, Hazim, *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima (bibliografija)*, Svjetlost, Sarajevo, 1973.
- Şengül, Emin, *Divan şiirinde kalem*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi [neobjavljeni magistarski rad], Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Hatay, 2019.

KASIDE-I KALEMIYYE BY YUSUF ASIM, THE POET OF SARAJEVO

Summary

A large number of “pen qasidas” (*kaside-i kalemiyye*) have been written in the rich tradition of *divan* literature. These are *kasidas* whose theme is “*kalem*” (the pen), or *kasidas* with the *radif* “*kalem*”. In this paper, we will present “*Kalemiyye*” written by Yusuf Asim, the poet from Sarajevo from the 17th century, that he dedicated to his contemporary, friend and poet Sabit Alauddin Užičanin. The poetry of Yusuf Asim is relatively unknown in previous studies of the literature of Bosnia and Herzegovina in oriental languages, so this work will be one of the first to present this poet and his work.

Keywords: *kaside*, *kaside-i kalemiyye*, *divan* literature in Bosnia and Herzegovina, 17th century, Yusuf Asim, Alauddin Sabit